

Святослав Вилінський

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНЕ РОЗУМІННЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРН

Sviatoslav Vylinskyi

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

THE CONCEPTUAL AND THEORETICAL UNDERSTANDING OF SOFT POWER IN THE GERMAN FOREIGN POLICY

This scientific work deals with the problem of the instrumental expression of soft power, especially the concrete means of its implementation within the framework of the state foreign policy and strategy. In this regard, J. Nye in his work, "Soft power: The Means to Success in World Politics" (2004), defines three key components as well as soft power instruments, among which are: culture, political ideology, information and communication potential of a state. In return, the author of the proposed study, dealing exclusively with German conceptual, theoretical and practical approaches of soft power in the German foreign policy, will try to prove the conditionality of these components and, on the contrary, their direct interdependence with the peculiarities of national history, traditions, potential and interests of a state in the international arena.

Keywords: Germany, foreign policy, soft power, civilian power, geo-economic power, democratic development power.

Вступ. В останнє десятиліття дедалі більшого поширення набуває вивчення зовнішньої політики провідних держав світу через призму концепції «м'яка сила». **Проблема.** У галузі міжнародних відносин концепція «м'яка сила» з часу її запровадження (1990 р.) американським професором Дж. Наєм, з одного боку, стала об'єктом чисельних теоретичних дискусій та критики концептуального плану (щодо сутності¹, ресурсів² та засобів власної реалізації³), а з іншого – набула різних трактувань та конотацій (сила, як: дипломатичний⁴, культурний⁵, технологічний⁶ та інші впливи) в залежності від особливостей міжнародного статусу, національної політики чи дипломатії тих чи інших держав світу.

Мета і завдання. Дана наукова праця стосується проблеми інструментального виразу «м'якої сили», а саме конкретних засобів її реалізації в рамках зовнішньополітичної стратегії держави. З цього приводу Дж. Най у своїй праці – «М'яка сила: засоби успіху у світовій політиці» (2004 р.)⁷ визначає зокрема три ключові компоненти і одночасно інструменти «м'якої сили», серед яких – культура, політична ідеологія та інформаційно-комунікаційний потенціал держави. Зі свого боку, автор пропонованого дослідження, що стосується виключно німецьких концептуально-теоретичних та практичних підходів реалізації «м'якої сили» в зовнішній політиці ФРН, намагатиметься довести умовність зазначеного переліку та, навпаки, наявність прямої залежності відповідного

¹ Raimzhanova, A. (2015). *Power in IR: Hard, Soft, and Smart*. Bucharest, 20.

² Geun, L. (2009). A theory of soft power and Korea's soft power strategy. *Korean Journal of Defense Analysis*, 21, 2, 205-218.

³ Steven, B., Rothman, S. (2011). Revising the soft power concept: what are the means and mechanisms of soft power? *Journal of Political Power*, 4, 1, 49-64.

⁴ Melissen, J. (2005). *Wielding soft power: the new public diplomacy*. The Hague: Netherlands institute of international relations Clingendael, 31.

⁵ Haneş, N., Andrei, A. (2015). Culture as Soft Power In International Relations. *International Conference Knowledge-Based Organization*, XXI, 1, 32-37.

⁶ Adesina, Olubukola S. (2016). Foreign policy in an era of digital diplomacy. *African Journal for the Psychological Study Of Social Issues*, 19, 3, 169-189.

⁷ Nye, J. (2004). *Soft power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 192.

інструментарію від особливостей національної історії, традицій, потенціалу та інтересів держави на міжнародній арені.

Виклад основної частини дослідження. У першу чергу відзначимо, що хоча Дж. Най першим ввів термін «м'яка сила», її концепція бере свій початок ще в роботах таких науковців, як Ганс Моргентгау, Клаус Кнорр та Рей С. Клайн¹. У свою чергу німецькі дослідники (Г. Маулль, Р. Дарендорф, М. Штаак, Ф. Хартіг), які також зробили внесок в еволюцію концепції своїми критичними роботами, підійшли до аналізу «м'якої сили», виходячи насамперед з ресурсного потенціалу Німеччини, а також особливостей її історичного розвитку та політичного досвіду. Це зумовило наявність сьогодні специфічного власне німецького розуміння поняття «м'яка сила», що ґрунтується на позиціюванні Німеччини як одночасно: «цивілізованої сили», «геоекономічної потуги» та «сили демократичного розвитку».

Загалом, особливістю німецького підходу до вивчення «м'якої сили» є те, що більшість робіт, визнаючи наявність такої концепції, розглядають все, що Дж. Най відносить до «м'якої сили» зазвичай в рамках публічної дипломатії. Однією з причин, чому «м'яка сила» непопулярна як концепція для дослідження у ФРН, може полягати в тому, що вона не є визнаною на офіційному рівні як необхідний інструмент німецької політики².

Зокрема прямих згадок про важливість «м'якої сили» в зовнішньополітичній стратегії ФРН в німецьких офіційних документах немає. Вкрай мало її згадують представники німецької політичної еліти. Про те, що за застосуванням ресурсів «м'якої сили» стоїть майбутнє міжнародних відносин одним з перших лише у 1998 році заговорив Роман Херцог, який займав у той час пост президента ФРН³. У багатьох інтерв'ю Вольфганга Шойбле⁴ неодноразово підкреслюється важливість врахування інструментів несилового впливу в запобіганні конфліктів.

У своїй книзі «Політика та урядування в Західній Німеччині», Петер Катценштейн погоджуючись з думкою Ганса Пітера Шварца, робить висновок, що з моменту переходу ФРН від нацизму до демократії після 1945 року, німці загалом ліквідували поняття «сила» зі свого політичного словника. Замість цього Німеччина в даний час використовує поняття «політика відповідальності». Ганс Петер Шварц говорить про «новий тип влади, яка замінила собою стару одержимість Німеччини силою». Зі свого боку Катценштейн іде далі, стверджуючи, що «німецький підхід до влади, і політичної практики переформовує останні, підкреслюючи тим самим їх виключно «м'які» елементи»⁵.

Ще на початку 1990-х років німецьким політологом Ганнсом Мауллем (Hanns Maull) був запропонований варіант концепції «цивілізованої сили»⁶, що базувалася на понятті «цивілізована держава» і була призначена для зовнішньої політики ФРН. Г. Маулль вважав, що міжнародна політика кінця ХХ століття зазнала не просто переформатування владних ієрархій, а фундаментальних змін в своїй структурі і сутності. Згідно з його уявленням, влада в традиційному розумінні, тобто «жорстка сила» (трактується Мауллем як здатність командувати іншими), все більше замінюється «м'якою силою» (за Мауллем – силою переконання). Такі умови дають можливість трансформації світу «національних держав» і появи нового типу міжнародних акторів, описуваних Мауллем як «цивілізовані держави». Прототипами останніх він вбачав ФРН і Японію. При цьому, німецький дослідник вважав, що зміни, які відбулися в структурі міжнародних відносин можуть бути зворотними і бачив можливість повернення старої системи «національних держав», що, на його думку, призведе до руйнівних наслідків, а відтак повинно бути зупинене за будь-яку ціну⁷.

¹ Sheng Ding (2010). Analyzing Rising Power from the Perspective of Soft Power: a new look at China's rise to the status quo power. *Journal of Contemporary China*, 19, 64, 255-272.

² Рустамова, Л. (2016). «Мякая сила» во внешней политике современной Германии. Москва: Московский государственный институт международных отношений (университет), 175.

³ Deutsch-russische Beziehungen als politische und gesellschaftliche Herausforderung. Rede des Bundespräsidenten in Bonn. *Bundesregierung*. <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Bulletin/1990-1999/1998/14-98_Herzog.html>.

⁴ Neuer "Wettbewerb der Systeme". *Bundesregierung*. <<http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Interview/2014/12/2014-12-28-schaeuble-fas.html>>.

⁵ Katzenstein, Peter J. (1987). *Policy and Politics in West Germany*. Temple University Press, 434.

⁶ Maull, H.W. (1990/1991). Germany and Japan: The New Civilian Powers. *Foreign Affairs*, 69, 5, 92-93.

⁷ Maull, H.W. (1992). Civilian Power. In Heck, C. (ed.), *The Trilateral Commission. Working Group Papers 1991-92*. New York: The Trilateral Commission, 17-27.

Алгоритм реалізації «сили» (Macht) в концепції Г. Маулля загалом зводиться до наявності трьох атрибутів: 1) наявності акторів, а саме держав, які 2) шляхом домагань (Gestaltungsanspruch) готові переслідувати свої цілі, навіть за допомогою опору (мається на увазі, що держави володіють своєрідним рольовим концептом, який характеризується певними цінностями і практиками зовнішньополітичної діяльності), а також 3) застосовувати для цього певні стратегії та інструменти¹. Крім того, Г. Маулль запропонував розрізнити «цивілізовану силу» як засіб взаємодії держав і особливий спосіб формування майбутніх міжнародних трендів, що спрямовані на надання міжнародним відносинам більш цивілізованого характеру за допомогою колективних дій. Основна увага дослідника при цьому спрямовується на невійськовий вплив, і «громадянську державу», під якою він розуміє тип актора, «чия концепція зовнішньої політики і рольова поведінка пов'язані з цілями, цінностями і принципами, а також формами впливу та інструментами влади, що спрямовані на надання міжнародним відносинам більш цивілізованого характеру (civilianization of international relations)»².

В якості основних завдань «цивілізованої сили» Г. Маулль виділив наступні: 1) монополізацію використання насильства державами і її поступову заміну принципом неприйнятності будь-якого організованого насильства крім випадків самооборони; 2) встановлення стабільної політичної основи для існування ринку; 3) встановлення верховенства закону, що включає в себе визнання державами обмежень, що накладаються міжнародним правом на їх внутрішню політику, прийняття державами міжнародного спостереження за їх внутрішньою політикою і підтримка заходів примусу проти порушників встановлених норм; 4) залучення громадян в прийняття міжнародних політичних рішень; 5) прагнення до соціальної справедливості; 6) розвиток міжнародних інститутів і цінностей³.

Одночасно важливе місце у контексті сучасного позиціонування Німеччини як «м'якої сили» відводиться її культурному потенціалу. З цим зокрема пов'язана розбудова культурної політики держави – як особливого «третього стовпа» зовнішньої політики. Початком формування концепції «третього стовпа» можна вважати ще період зовнішньої політики В. Брандта і введення «розширеного поняття культури», що було розроблено Р. Дарендорфом⁴. У 1970-і рр. вона отримала швидкий розвиток від найменування «декоративних аксесуарів»⁵ до складової частини зовнішньої політики.

Зокрема, у 1967 році тодішній міністр закордонних справ ФРН В. Брандт визначав зовнішню культурну політику ФРН у вигляді «третього стовпа» після мирної дипломатії та торгової політики держави. На цій основі у період 1970-х років з'явилася ідея двосторонніх культурних обмінів, не в останню чергу з міркувань, що активне поширення культури Німеччини за кордон буде тільки тоді, коли Німеччина сама буде проявляти інтерес і повагу до культури інших націй, а також буде в змозі взаємодіяти з ними відкрито і чуйно⁶.

Після об'єднання у 1989 році Німеччина зіткнулася з проблемою створення нового образу єдиної і розвиненої держави, що мала стати єдиною рушійною силою економіки Європейського Союзу. У нових умовах власне німецьке бачення «м'якої сили» полягало у відмові від імперської спадщини, у створенні образу «держави загального добробуту», яка не прагне до фізичного захоплення територій чи жорсткого просування своєї картини світу, а крокує лише у бік економічного і культурного зближення з іншими країнами.

Так, за часів роботи міністра закордонних справ Клауса Кінкеля (1992 – 1998 рр.) було встановлено умовний зв'язок між культурною та зовнішньоекономічною політикою, так як зовнішня культурна політика вносить вклад у все більше визнання німецьких товарів, інвестицій і

¹ Maull, H.W. (2007). *Deutschland als Zivilmacht*. In *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 74.

² Kirste, Knut, Maull, Hanns. (1996). *Zivilmacht und Rollentheorie*. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, 2, 283-312.

³ Maull, H.W. (1992). *Civilian Power*. In Heck, C. (ed.). *The Trilateral Commission. Working Group Papers 1991-92*. New York: The Trilateral Commission, 17-27.

⁴ Hansgert, Peisert (1978). *Die auswärtige Kulturpolitik der Bundesrepublik Deutschland*. Stuttgart: Klett, 371.

⁵ Schulte, Karl-Sebastian. (2000). *Auswärtige Kulturpolitik im politischen System der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Verlag für Wissenschaft und Forschung, 215.

⁶ Карнаухова, Е. (2012). Изменение стратегии внешней культурной и языковой политики Германии на современном этапе. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, 1, 2, 374-379.

послуг, що покращує культурний, політичний, демократичний спосіб Німеччини та її конкурентоспроможність. Академічний потенціал мав також сприяти покращенню міжнародному іміджу держави. У цьому відношенні зміцнення економічних позицій та авторитету Німеччини на міжнародній арені чітко пов'язувалося з активним використанням творчого потенціалу та обдарувань німецької нації¹.

У 2000 році з метою подальшого зміцнення потенціалу «м'якої сили» Міністерством закордонних справ ФРН була теоретично розроблена і практично втілена «Концепція-2000». На її основі Німеччина почала будувати свою зовнішню культурну та політичну діяльність ґрунтуючись на наступних принципах: 1) сприяння німецьким культурним та освітнім політичним інтересам за кордоном; 2) встановлення та підтримка позитивного сучасного іміджу Німеччини за кордоном; 3) поглиблення європейської інтеграції; 4) запобігання конфліктам шляхом встановлення діалогу².

Виходячи із перерахованих положень Концепції, стає очевидним, що остання передбачала значний і особливий внесок у розв'язання зовнішньополітичних проблем держави та проблем глобального світу в цілому, особливо, що стосується питання стабілізації кризових регіонів. Зокрема, у плані заходів федерального уряду «Громадянська кризова превенція, вирішення конфліктів і мирна консолідація» від 12 травня 2004 року були частково уточнені цілі зовнішньої культурної політики. З цього приводу зазначалося, що «...попередження кризи має культурне значення. Міжкультурне розуміння та повага інших культур – як всередині, так і між державами – є вирішальною передумовою попередження кризи. Сюди відносяться діалог і обмін думками, культурно-сенситивне поширення цінностей та інструментів попередження кризи, які забезпечують ненасильницький метод розв'язання конфліктів і допускають різні перспективи історичного розвитку подій. Автори плану заходів вбачають у зовнішній культурній політиці особливі можливості посилення громадянського суспільства за допомогою обміну культурними і моральними (духовними) цінностями»³. У цьому розумінні нова зовнішня культурна політика ФРН остаточно припинила слідувати логіці часів «холодної війни».

Конференції Міністерства закордонних справ ФРН «Menschen bewegen», що були проведені у 2006 і 2009 роках підтвердили основні положення «Концепції-2000» і розширили рамки зовнішньої культурної політики таким чином, що були порушені нові теми. Зокрема, з приходом до влади у 2005 році нової «великої коаліції» на чолі з Ангелою Меркель і завдяки зусиллям нового міністра закордонних справ соціал-демократа Ф.-В. Штайнмайера, зовнішня культурна політика ФРН була піднята на новий рівень.

Перш за все змінилася стратегія – якщо раніше культурна політика розглядалася більшою мірою як інформаційно-пропагандистська «підпорка» зовнішньої політики, то тепер її девізом стало «знання і творчість – це основи зростання держави». Міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайер відстоював перед німецьким урядом принципи, згідно з якими: 1) «активна зовнішня культурна політика відповідає самосвідомості Німеччини як нації, яка має багаті культурні коріння»; 2) «міцні міжнародні відносини потребують міцного культурного фундаменту»; 3) культурна політика повинна вносити вагомий внесок у запобігання і вирішення конфліктів шляхом взаємного спілкування і співпраці⁴.

Результатом такої позиції та наполегливої роботи німецького міністра зовнішня культурна політика вже на зламі 2000-х – 2010-х років на урядовому рівні оцінювалася як своєрідні «інвестиції в майбутнє», як ключовий інструмент, що сприяє створенню позитивного образу Німеччини за кордоном.

Незважаючи на беззаперечність ваги культурного чинника в міжнародному позиціонуванні ФРН, відзначимо, що ще у середині 1990-х років в німецьких політичних та академічних колах відбувається перехід на новий рівень: від культурної складової до економічної компоненти зовнішньої політики держави. У цей час почали чітко проглядатися два пріоритетних цільових

¹ Rainer, Hülse (2009). The Catwalk Power: Germany's new foreign image policy. *Journal of International Relations and Development*, 12, 3, 293-316.

² Auer, C. (2013). Public Diplomacy in Germany. *CPD Perspectives on Public Diplomacy. Paper 5*, 57.

³ Aktionsplan "Zivile Krisenprävention, Konfliktlösung und Friedenskonsolidierung". (2004). Berlin, 68.

<<https://www.auswaertiges-amt.de/blob/217534/34f381909cf90443fa3e91e951cda89d/aktionsplan-de-data.pdf>>.

⁴ Павлов, Н. (2008). Культура – третье измерение внешней политики. *Международная жизнь*, 8-9, 114-126.

напрями просування власного іміджу: 1) Німеччина як безпечний і надійний актор міжнародних відносин та 2) сильна приваблива німецька економіка¹.

Відповідно інше розуміння поширення німецького впливу в сучасному глобалізованому світі пов'язується з концепціями таких науковців, як Едвард Люттвак та Ганс Кундані – «геоекономіка» або «геоекономічна сила», а також та Міхаель Штаак – «торгова держава». Зокрема у своїй праці, що була опублікована у 1990 році у виданні *The National Interest*, Е. Люттвак подібно до Г. Маулля подав власну інтерпретацію сучасної Німеччини як цивілізованої сили, але здійснив це через призму співвідношення понять і виразу фактичного балансу між «військовою міццю» та «торгівельним потенціалом» держави. У цьому відношенні Е. Люттвак стверджував, що на сучасному етапі у багатьох частинах світу роль військової сили зменшується на фоні або у результаті витіснення останньої зростаючими обсягами міжнародної торгівлі. За таких обставин «капітал починає заміщувати військову потужність, громадянські інновації – військово-технічний прогрес, а проникнення держави на інші ринки – розміщення за кордоном військових баз і гарнізонів»². У певному сенсі, Е. Люттвак описував подібну трансформацію міжнародних відносин як і Г. Маулль. З іншого боку, він стверджував, що, хоча держави все ширше використовують цивілізовані інструменти впливу на протиположні інструментам військовим, міжнародні відносини все одно продовжують розвиватися на основі балансу сил між мирними та військовими засобами, що становить «гру з нульовою сумою»³.

Розглядаючи приклад безпосередньо Німеччини у відповідному балансі сил, Е. Люттвак доводить збереження саме економічного потенціалу та розширення впливу останньої на протиположні посиленню політичного статусу держави у постбіполярному світі. Останнє відображається не лише в контексті євроінтеграційних процесів, але стосується і глобального виміру відповідного впливу. Наприклад, хоча експортна економіка Німеччини як і раніше продовжує зосереджуватися на європейських ринках, що становить близько 60 % німецького експорту, частка її торгівлі поза межами ЄС (з Китаєм, Росією та окремими азійськими державами) в останні роки також значно розширилася. З приходом у 1998 році на пост канцлера ФРН Г. Шрьодера німецька дипломатія загалом стала більш активною у просуванні інтересів бізнесу, наприклад, шляхом залучення великих торгових делегацій до поїздок за кордон разом з державними делегаціями. Одночасно у період 1990-х – першій половині 2000-х рр. німецький бізнес чинив істотний вплив на ключові елементи зовнішньої політики ФРН⁴.

Загалом, згідно з твердженням Е. Люттвака, відносини між німецькою державою і бізнесом можна позначити терміном «взаємозалежної маніпуляції», коли німецькі компанії лобіюючи в уряді ФРН власні бізнес інтереси та можливості розширення своєї присутності за кордоном, насправді сприяють підвищенню рейтингів німецьких політиків, зокрема, що стосується галузей сталого розвитку та рівня зайнятості як ключових показників успіху в німецькій політиці⁵.

Подібним чином до Е. Лютвака і як альтернативну концепції «die Zivilmacht» висунув свою ідею «торгової держави» (der Handelsstaat) німецький дослідник М. Штаак. Як зазначає М. Штаак, остання має на меті «економічний розвиток і максималізацію добробуту». Така держава діє і чинить вплив на оточуюче середовище у тісній кооперації з найважливішими транснаціональними акторами і також за рахунок використання ресурсів «м'якої сили». При цьому політолог М. Штаак протиставляє ідею «торгової держави» ідеї «великодержавності», рушійною силою зовнішньої політики якої, на його думку, є проектування на зовні своєї внутрішньої моці, і висловлює впевненість, що повернення до німецької великодержавної політики в тому вигляді, в якому вона проводилася до 1945 року, є практично виключеним⁶.

¹ Rainer, Hülse (2009). The Catwalk Power: Germany's new foreign image policy Reality. *Journal of International Relations and Development*, 12, 3, 293-316.

² Luttwak, E. (1990). From geopolitics to geo-economics. *The National Interest*, 17-24.

³ Luttwak, E. (1999). *From geopolitics to geo-economics*. Reprinted in *The New Shape of World Politics*. New York: Norton, 177-186.

⁴ Kundnani, H. (2011). Germany as a Geo-economic Power. *The Washington Quarterly*, 34, 3, 31-45.

⁵ Luttwak, E. (1999). *From geopolitics to geo-economics*. Reprinted in *The New Shape of World Politics*. New York: Norton, 177-186.

⁶ Staack, M. (2000). *Handelsstaat Deutschland: deutsche Außenpolitik in einem neuen internationalen System*. München, 29-32.

Ще одним напрямом у розумінні впливу ФРН на розвиток сучасних міжнародних відносин чи то окремих держав і регіонів світу є концепція Німеччини як «сили демократичного розвитку». Особливо поширеною вона залишається в німецьких політичних і безпосередньо парламентських колах держави.

Ще, у період 1950-х – 1980-х років Німеччина у деяких випадках відображалася як «неохочий» та «вибірковий промоутер» демократії¹. До 1990 року, німецький тренд просування демократії залишався в основному справою фондаций окремих політичних партій². У свою чергу допомога в цілях розвитку, на той час мала досить аполітичний і технічний підхід, а на макрорівні – була спрямована на утримання тієї чи іншої країни, що розвивалися у «західному таборі» розвинених держав. Більше того, риторика про права людини в німецькій зовнішній політиці в основному використовувалася як інструмент в ідеологічному конфлікті переважно з Радянським Союзом та НДР³.

Починаючи з 1990 року, німецькі уряди, навпаки, все частіше стали виокремлювати проблему дотримання прав людини в якості важливого орієнтира ведення своєї зовнішньої політики, а також і політики з розвитку. Вже у 1991 році Міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини запровадило політичні обумовленості, що були пов'язані з правами людини, верховенством закону і участю у політичному житті держав, що претендували на статус партнера ФРН. Зі свого боку Міністерство закордонних справ у 1992 році створило демократичний інструмент просування демократії у світі, що був спрямований на фінансування місій із спостереження за виборами у різних країнах світу. Впродовж 1990-х років Німецьке товариство технічного співробітництва запровадило механізм підвищення політичної демократії та сприяння демократичному врядуванню як невід'ємної умови і частини німецького співробітництва у галузі розвитку з іншими державами⁴.

У період після 1990 року німецький уряд став особливо наголошувати на тому, що процеси демократизації не повинні обмежуватися лише проведенням вільних виборів в тих чи інших державах, але і вимагати більш поглибленої уваги до питання дотримання прав людини і розбудови громадянського суспільства. З іншого боку, зовнішньополітичний підхід проектування «цивілізованої сили» (за Мауллем) у зазначений час не став позбавленим і певних суперечностей та складнощів. У цьому плані об'єднана Німеччина, в межах просування свого зовнішнього впливу, зосередилася одночасно на різних питаннях і проблемах – ефективного врядування, верховенства права, децентралізації влади, організації роботи міністерства закордонних справ, зокрема і його роботи, що стосується просування демократії і захисту прав людини⁵.

У 1996 році відомий німецький дослідник Геро Ердманн прийшов до висновку, що у першій половині 1990-х років Міністерство економічного співробітництва та розвитку ФРН (МЕСР) воліло вести мову більше про права людини, а не просування демократії, в той час як Міністерство закордонних справ ФРН (МЗС) значною мірою обмежувало просування демократії вибірковою діяльністю технічної підтримки задля проведення демократичних виборів в інших державах⁶. Разом з тим, у офіційній риторикі як МЗС, так і МЕСР Німеччини підкреслювалося, що вони керуються нормами Організації Об'єднаних Націй, а саме – широким підходом тлумачення прав людини, що включає як цивільно-політичні і соціальні, так і економічні та культурні права.

З точки зору політичних умовностей, Німеччина, як правило, віддає перевагу досить м'яким інструментам можливого власного впливу на інші держави (діалог та різного роду заохочення),

¹ Betz, J. (1996). *Die Demokratieexportpolitik der Bundesrepublik Deutschland*. In Hanisch, Rolf (ed.). *Demokratieexport in die Länder des Südens?* Hamburg, 203-230.

² Mair, Stefan. (2000). *Germany's Stiftungen and Democracy Assistance: Comparative Advantages, New Challenges*. In Burnell, Peter (ed.): *Democracy Assistance. International Cooperation for Democratization*. London/Portland, OR: Frank Cass, 128-149.

³ Betz, J. (1996). *Die Demokratieexportpolitik der Bundesrepublik Deutschland*. In Hanisch, Rolf (ed.). *Demokratieexport in die Länder des Südens?* Hamburg, 203-230.

⁴ Erdmann, Gero. (1996). *Demokratie und Demokratieförderung in der Dritten Welt. Ein Literaturbericht und eine Erhebung der Konzepte und Instrumente*. Bonn: Deutsche Kommission Justitia et Pax, 214.

⁵ Lerch, Marika. (2007). *Demokratie im Aufwind? Außenpolitische Strategien der Demokratieförderung*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 20.

⁶ Erdmann, Gero. (1996). *Demokratie und Demokratieförderung in der Dritten Welt. Ein Literaturbericht und eine Erhebung der Konzepte und Instrumente*. Bonn: Deutsche Kommission Justitia et Pax, 214.

в той час, як примусові засоби, навпаки, є виключенням. Зокрема, можна говорити, що використання інструменту санкцій ФРН як засобу сприяння або ж захисту демократії у «країнах-порушниках», наразі є вибірковою, ситуативною та переважно недоконаною дією держави. Зазначені обережність і вибірковість багато у чому пояснюються історичним або ж традиційним підходом Німеччини, згідно з яким питання економіки займають домінуюче місце порівняно з питаннями політики. Наприклад, у період 1990-х років у зовнішньополітичному підході Німеччини щодо Китайської Народної Республіки фігурувало положення і розуміння, що економічне зростання і реформи неодмінно приведуть цю державу до політичних реформ у середньостроковій або ж навіть довгостроковій перспективі¹. Згідно з думкою Вульфа Лапінса, німецький стиль просування демократії є «довгостроковим у своєму концептуальному виразі», він не є відображенням «місіонерської політики», а є політикою «доброго прикладу»². Зі свого боку МЗС ФРН дотримується підходу згідно з яким розглядає непрямі дії і заходи як найкращі для того, щоб по можливості уникнути конфронтації і звинувачень інших держав у втручанні Німеччини у їхні внутрішні справи. До прикладу, у «червоно-зеленій» коаліції (1998 – 2005 рр.), міністр закордонних справ Й. Фішер був визнаний відповідальним за справу просування таких цінностей, як демократія, права людини, відкритість і толерантність в такій царині, як міжнародне культурне співробітництво³.

Одночасно можна констатувати, що у період 2000-х років і фактично до сьогоднішнього дня німецька політика в галузі прав людини була більш послідовною щодо розробки міжнародних норм в рамках Організації Об'єднаних Націй, аніж з точки зору самого реагування на порушення прав людини в інших країнах.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити висновок, що власне німецькі концептуально-теоретичні підходи тлумачення «м'якої сили» держави на міжнародній арені вирізняються своєю унікальністю та специфічністю. На відміну від американських політологів на чолі з Дж. Наєм, німецькі представники академічних та політичних кіл оцінюють якість і можливості впливу однієї держави на інші не стільки через призму наявності будь-яких силових параметрів (навіть суто невійськових!), скільки через ступінь досягнення рівня «політики відповідальності» держави в її зовнішньополітичному середовищі, її здатності зарекомендувати себе як «надійного і відповідального партнера». У цьому сенсі характерними для суто німецького (концептуального) позиціонування ФРН на міжнародній арені є наступні параметри: 1) заміна категорії «національна держава» на поняття «цивілізована держава» як якісно новий тип актора сучасних міжнародних відносин з розгалуженими і розвиненими інститутами громадянського суспільства, ідеями політичного плюралізму та економічного лібералізму; 2) використання важеля культури замість важеля ідеології; 3) заміщення чинника політико-дипломатичного потенціалу держави чинником її торгово-економічної потужності в контексті аналогічних можливостей впливу на процеси світової політики. Саме такими особливостями пояснюється сьогодні схильність німецьких політиків і науковців розглядати німецьку державу в сучасному глобалізованому світі як унікальну «цивілізовану силу», «культурний взірєць», «глобальну гео економічну потугу» та «силу демократичного розвитку».

З іншого боку, кожний із зазначених підходів також позначений власною специфікою. У цьому сенсі можна побачити, що зокрема інформаційно-комунікаційний потенціал Німеччини пов'язується з можливостями держави поширювати власні надбання у галузі освіти та науки. У свою чергу просування Німеччиною ідеалів демократичного розвитку ототожнюється із досягненням верховенства права, забезпеченням основних прав і свобод людини в інших країнах та регіонах світу.

Відповідно, наявність на сучасному етапі достатньо широкого спектру німецьких підходів та ідей, а також сама специфічність тлумачення останніх, в цілому не дозволяють говорити про повноцінну концептуальну визначеність «м'якої сили» в зовнішній політиці ФРН. Останнє, на наш

¹ Rüländ, Jürgen & Werz, Nikolaus. (2002). *Germany's Hesitant Role in Promoting Democracy*. In Schraeder, Peter J. (ed.): *Exporting Democracy. Rhetoric vs. Reality*. Boulder: Lynne Rienner, 73-89.

² Lapins, Wulf. (2007). *Demokratieförderung in der Deutschen Außenpolitik*. Berlin: FriedrichEbert-Stiftung, 36. <<http://library.fes.de/pdf-files/id/04430.pdf>> (23.12.2018).

³ Rüländ, Jürgen & Werz, Nikolaus. (2002). *Germany's Hesitant Role in Promoting Democracy*. In Schraeder, Peter J. (ed.): *Exporting Democracy. Rhetoric vs. Reality*. Boulder: Lynne Rienner, 73-89.

погляд, залишатиметься характерним та визначатиме особливості зовнішньополітичної стратегії держави навіть у середньостроковій перспективі.

References:

1. Raimzhanova, A. (2015). *Power in IR: Hard, Soft, and Smart*. Institute for Cultural Diplomacy and the University of Bucharest, 20. [in English].
2. Lee, G. (2009). A theory of soft power and Korea's soft power strategy. *Korean Journal of Defense Analysis*, 21, 2, 205-218. DOI: 10.1080/10163270902913962. [in English].
3. Steven, B. & Rothman, S. (2011). Revising the soft power concept: what are the means and mechanisms of soft power? *Journal of Political Power*, 4, 1, 49-64. DOI: 10.1080/2158379X.2011.556346. [in English].
4. Melissen, J. (2005). *Wielding soft power: the new public diplomacy*. The Hague: Netherlands institute of international relations Clingendael, 31. [in English].
5. Haneş, N., Andrei, A. (2015). Culture as Soft Power In International Relations. *International Conference Knowledge-Based Organization*, XXI, 1, 32-37. [in English].
6. Adesina, Olubukola S. (2016). Foreign policy in an era of digital diplomacy. *African Journal for the Psychological Study of Social Issues*, 19, 3, 169-189. [in English].
7. Nye, J. (2004). *Soft power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 192. [in English].
8. Sheng Ding (2010). Analyzing Rising Power from the Perspective of Soft Power: a new look at China's rise to the status quo power. *Journal of Contemporary China*, 19, 64, 255-272. DOI: 10.1080/10670560903444207. [in English].
9. Rustamova, L. (2016). «Mjagkaja sila» vo vneshnej politike sovremennoj Germanii. ["Soft power" in the foreign policy of modern Germany]. Moscow: Moskovskij gosudarstvennyj institut mezhdunarodnyh otnoshenij (Universitet), 175. [in Russian].
10. *Deutsch-russische Beziehungen als politische und gesellschaftliche Herausforderung*. Rede des Bundespräsidenten in Bonn. [German-Russian relations as a political and social challenge. Speech by the Federal President in Bonn]. Bundesregierung. <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Bulletin/1990-1999/1998/14-98_Herzog.html> [in German].
11. Neuer "Wettbewerb der Systeme". [New "competition of systems"]. *Bundesregierung*. <<http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Interview/2014/12/2014-12-28-schaeuble-fas.html>> [in German].
12. Katzenstein, Peter J. (1987). *Policy and Politics in West Germany*. Temple University Press, 434. [in English].
13. Maull, H.W. (1990/1991). Germany and Japan: The New Civilian Powers. *Foreign Affairs*, 69, 5, 92-93. [in English].
14. Maull, H.W. (1992). *Civilian Power*. In Heck, C. (Ed.), *The Trilateral Commission. Working Group Papers 1991-92*. New York: The Trilateral Commission, 17-27. [in English].
15. Maull, H.W. (2007). Deutschland als Zivilmacht [Germany as a civilian power]. In *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. [Handbook on German foreign policy]. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 74. [in German].
16. Kirste, Knut, Maull, Hanns (1996). Zivilmacht und Rollentheorie [Civil power and role theory]. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* [Journal of International Relations], 2, 283-312. [in German].
17. Hansgert, Peisert. (1978). *Die auswärtige Kulturpolitik der Bundesrepublik Deutschland* [The Foreign Cultural Policy of the Federal Republic of Germany]. Stuttgart: Klett, 371 [in German].
18. Schulte, Karl-Sebastian. (2000). *Auswärtige Kulturpolitik im politischen System der Bundesrepublik Deutschland* [Foreign cultural policy in the political system of the Federal Republic of Germany]. Berlin: Verlag für Wissenschaft und Forschung, 215. [In German].
19. Karnauhova, E. (2012). Izmenenie strategii vneshnej kul'turnoj i jazykovej politiki Germanii na sovremennom etape. [Changing the strategy of the external cultural and language policy of Germany at the present stage]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo* [Bulletin of Nizhny Novgorod University Lobachevsky], no. 1, 2, 374-379. [in Russian].
20. Rainer, Hülse (2009). The Catwalk Power: Germany's new foreign image policy. *Journal of International Relations and Development*, 12, 3, 293-316. DOI:10.1057/jird.2009.12. [in English].
21. Auer, C. (2013). *Public Diplomacy in Germany*. CPD Perspectives on Public Diplomacy. Paper 5, 57. [in English].
22. Aktionsplan "Zivile Krisenprävention, Konfliktlösung und Friedenskonsolidierung". (2004). [Action Plan "Civilian Crisis Prevention, Conflict Resolution and Peacebuilding"]. Berlin, 68. <<https://www.auswaertiges-amt.de/blob/217534/34f381909cf90443fa3e91e951cda89d/aktionsplan-de-data.pdf>> [in German].
23. Pavlov, N. (2008). Kul'tura – tret'e izmerenie vneshnej politiki [Culture is the third dimension of foreign policy]. *Mezhdunarodnaja zhizn'* [International life], 8-9, 114-126. [in Russian].
24. Luttwak, E. (1990). From geopolitics to geo-economics. *The National Interest*, 17-24. [in English].
25. Kundnani, H. (2011). Germany as a Geo-economic Power. *The Washington Quarterly*, 34, 3, 31-45. DOI: 10.1080/0163660X.2011.587950. [in English].

26. Staack, M. (2000). *Handelsstaat Deutschland: deutsche Außenpolitik in einem neuen internationalen System*. [Trade state Germany: German foreign policy in a new international system]. München, 29-32. [in German].
27. Betz, J. (1996). *Die Demokratieexportpolitik der Bundesrepublik Deutschland*. [The Democracy Export Policy of the Federal Republic of Germany] In Hanisch, Rolf (ed.). *Demokratieexport in die Länder des Südens?* [Democracy export to the countries of the South?]. Hamburg, 203-230. [in German].
28. Mair, S. (2000). *Germany's Stiftungen and Democracy Assistance: Comparative Advantages, New Challenges*. In Burnell, Peter (ed.): *Democracy Assistance. International Cooperation for Democratization*. London/Portland, OR: Frank Cass, 128-149. [in English].
29. Erdmann, Gero. (1996). *Demokratie und Demokratieförderung in der Dritten Welt. Ein Literaturbericht und eine Erhebung der Konzepte und Instrumente*. [Democracy and democracy promotion in the third world. A literature review and a survey of concepts and instruments]. Bonn: Deutsche Kommission Justitia et Pax, 214. [in German].
30. Lerch, Marika. (2007). *Demokratie im Aufwind? Außenpolitische Strategien der Demokratieförderung*. [Democracy on the rise? Foreign Policy Strategies of Democracy Promotion]. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 20. [in German].
31. Rüländ, Jürgen & Werz, Nikolaus. (2002). *Germany's Hesitant Role in Promoting Democracy*. In Schraeder, Peter J. (ed.): *Exporting Democracy. Rhetoric vs. Reality*. Boulder: Lynne Rienner, 73-89. [in English].
32. Lapins, Wulf. (2007). *Demokratieförderung in der Deutschen Außenpolitik*. [Democracy Promotion in German Foreign Policy]. Berlin: FriedrichEbert-Stiftung, 36. <<http://library.fes.de/pdf-files/id/04430.pdf>> [in German].